

Praćenje suđenja za ratne zločine - Jamstvo procesa suočavanja s prošlošću i održivosti pravosudnih reformi u Hrvatskoj

Osijek, Zagreb, 30. lipnja 2014.

NALAZI I PREPORUKE

za razdoblje 1. srpnja 2013. – 30. lipnja 2014.

U godini u kojoj je RH postala punopravna članica Europske unije (EU) potpuno je zaustavljen proces pomirenja. U Hrvatskoj se uništavanjem dvopismenih ploča krajem 2013. i u prvim mjesecima 2014. godine iskazivala netrpeljivost prema srpskoj manjini.

Interes javnosti za procesuiranjem počinitelja ratnih zločina sve je manji. U teškoj gospodarskoj situaciji, korupcijske afere i vijesti o postupcima protiv sve većeg broja visokopozicioniranih osoba dominiraju javnim prostorom.

Najveću pozornost javnosti Hrvatske i Srbije u međusobnim odnosima i procesima suočavanja s prošlošću izazvala je rasprava pred Međunarodnim sudom pravde povodom međusobnih tužbi za genocid. Rasprava je pokazala da povjerenje između nekad zaraćenih strana još uvijek nije izgrađeno, da je i dalje prisutna retorika isključivosti s početka 90-ih godina koja je i dovela do oružanog sukoba, da se licitira s brojevima žrtava te minimizira i negira vlastita uloga u počinjenim zločinima.

Iako su formalno revitalizirani odnosi između hrvatskog i srbijanskog državnog vrha, nikakav konkretni sporazum o suradnji u predmetima ratnih zločina nije potpisan. Većina vodećih političara ne ulaže dovoljno napora kako bi se stvorili pravni okviri i društveno ozračje za proces suočavanja s prošlošću utemeljen na dosljednoj osudi svih ratnih zločina, njihovih počinitelja te politike koja je devedesetih godina dopuštala počinjenja i zataškavala zločine. Još nisu stvoreni dostatni društveni uvjeti u kojima bi svjedoci bili voljni svjedočiti protiv počinitelja zločina sa “vlastite strane“. Vlada RH je, nažalost, nakon izricanja prvostupanjske osuđujuće presude čelnicima Herceg-Bosne i Hrvatskog vijeća obrane (HVO), ali i nakon izlaska na slobodu i neprimjerenog dočeka haškog osuđenika Darija Kordića, propustila priliku distancirati se od zločina hrvatskih postrojbi nad muslimanskim i drugim nehrvatskim stanovništvom u BiH te prema politici koju je RH vodila prema Bosni i Hercegovini (BiH), kao što je to ranije učinio bivši predsjednik Stjepan Mesić.

Tijekom 2013. godine, svi predmeti ratnih zločina delegirani su u rad četirima županijskim sudovima i državnim odvjetništvima, nakon izmjene *Zakona o primjeni Statuta Međunarodnoga kaznenog suda i progonu za kaznena djela protiv međunarodnoga ratnog i humanitarnog prava* isključivo nadležnima za postupanje u predmetima ratnih zločina. Napokon su okončani neki postupci koji su trajali desetak i više godina ili su višekратно ponavljani.¹ Donijeto je nekoliko osuđujućih presuda protiv pripadnika hrvatskih postrojbi pa je ukupan broj osuđenih pripadnika hrvatskih

¹ Potvrđena je osuđujuća presuda protiv pripadnika hrvatskih postrojbi Enesa Viteškića zbog zločina u Paulin Dvoru, donesena nakon trećeg prvostupanjskog postupka; oslobađajuća presuda pripadnika srpskih snaga Rade Miljevića, donesena nakon što je ranijim (ukinutim) presudama dva puta proglašavan krivim; osuđujuće presude protiv pripadnika srpskih snaga Čede Jovića i Petra Mamule, donesene nakon četvrtog, odnosno petog prvostupanjskog postupka; osuđujuća presuda protiv Željka Beline i Dejana Milića, pripadnika hrvatskih postrojbi na koje je još 1992. godine zbog ubojstva srpskih civila u Novskoj pogrešno primijenjen zakon o oprostima.

postrojbi značajno porastao. No, iako rezultati analize pravomoćnih osuđujućih presuda² pokazuju da su posljednjih godina ujednačeni kriteriji u odmjerenju kazni pripadnicima srpskih i hrvatskih postrojbi, u nekoliko slučajeva prvostupanjski su sudovi odmjerili znatno više kazne pripadnicima srpskih nego pripadnicima hrvatskih postrojbi za zločine koji su usporedivi po načinu izvršenja i nastalim posljedicama, pa Vrhovnom sudu Republike Hrvatske (VSRH) i nadalje predstoji usklađivati sudsku praksu.

Pojedini problemi prenose se iz ranijeg razdoblja, kao što su brojni slučajevi neprocesuiranih zločina počinjenih miniranjem kuća građana srpske nacionalnosti, njihove sustavne deložacije, slabo (tek iznimno) procesuiranje pripadnika hrvatskih postrojbi za zločine koji nisu rezultirali smrtnim posljedicama, kao i neprijavlivanje pa posljedično i neprocesuiranje zločina počinjenih silovanjem. I nadalje zabrinjava veliki broj neprocesuiranih zločina, kako u slučajevima u kojima su počinitelji pripadnici srpskih, tako i u slučajevima u kojima su pripadnici hrvatskih postrojbi, tim više što se protekom vremena sve teže prikupljaju podaci o počinjenim zločinima i počiniteljima.

Za razliku od prethodnih godina, kada su tijekom intenziviranja pristupnih pregovora između RH i Europske komisije provedene istrage i podignute optužnice za neke od najtežih zločina koje su počinili pripadnici hrvatskih postrojbi, tijekom cijele 2013. godine te u prva četiri mjeseca 2014. godine nije pokrenuta niti jedna istraga niti je optužen ijedan pripadnik HV-a ili MUP-a RH. No potom je u svibnju 2014. godine pokrenuta istraga protiv jednog pripadnika HV-a. Pokrenuta je nakon što je svjedok, pod pritiskom savjesti, na sudskom postupku priznao da je sudjelovao u počinjenju zločina.³ Potom je u lipnju pokrenuta i istraga protiv jednog pripadnika hrvatskih postrojbi kojeg se tereti za usmrćenje tri osobe po završetku VRA „Oluja“. Inače, za zločine počinjene tijekom ili po završetku „Oluje“ tek je u ožujku ove godine (gotovo devetnaest godina nakon počinjenja zločina) prvi pripadnik hrvatskih postrojbi pravomoćno osuđen za počinjeni ratni zločin.⁴

Tijekom ovoga razdoblja proveden je i prvi postupak protiv jednog pripadnika Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije, optuženog za ratni zločin počinjen neposredno nakon Drugog svjetskog rata.⁵

Sudovi su u više predmeta (ne)pravomoćno oslobodili odgovornosti pojedine okrivljenike, pa su pojedini od zločina za koje ih se teretilo i dalje ostali potpuno nekažnjeni.⁶

² Marko Sjekavica, Jelena Đokić Jović i Maja Kovačević Bošković: Da li sudovi u Republici Hrvatskoj teže kažnjavaju srpske od hrvatskih ratnih zločinaca? (analiza zakonske i sudske politike kažnjavanja počinitelja kaznenih djela ratnih zločina); Izvještaj o praćenju suđenja za ratne zločine za 2013. godinu, *Documenta* – Centar za suočavanje s prošlošću, ožujka 2014.

³ Dana 15. travnja 2014. godine, na rekonstrukciji događaja u kaznenom postupku koji se vodi protiv Velibora Šolaje zbog ratnog zločina počinjenog u rujnu 1993. godine ubojstvom jedne starice u mjestu Čitluk, na području Medačkog džepa, bivši pripadnik HV-a Josip Mršić, pozvan na rekonstrukciju događaja kao svjedok, pod pritiskom savjesti priznao je da je on ustrijelio staricu zbog čijeg se ubojstva sudi njegovom suborcu Šolaji.

⁴ Dana 27. ožujka 2014. godine Vrhovni sud Republike Hrvatske (VSRH) poverio je kaznu Boži Bačeliću, zapovjedniku voda 113. brigade Hrvatske vojske (HV), za ratni zločin počinjen ubojstvom Nikole i Milice Damjanić, starijeg bračnog para srpske nacionalnosti, u mjestu Prokljan, i ubojstvom zarobljenog pripadnika vojske tzv. Republike Srpske Krajine Vuka Mandića, u predjelu Varivoda, u zaseoku Mandići, u kolovozu 1995. godine, nakon završetka Vojno-redarstvene akcije „Oluja“. Umjesto 5 godina i 10 mjeseci, na koliko ga je u ponovljenom prvostupanjskom postupku osudio Županijski sud u Splitu, VSRH osudio ga je na 7 godina zatvora. Time je Bačelić, gotovo devetnaest godina nakon počinjenja zločina, postao prvi pripadnik hrvatskih postrojbi pravomoćno osuđen za neke od brojnih ratnih zločina koji su počinjeni tijekom ili po završetku „Oluje“.

⁵ Vijeće za ratne zločine Županijskog suda u Zagrebu 22. svibnja 2014. godine nepravomoćno je oslobodilo optužbe 94-godišnjeg Josipa Boljkovca optužbe da je 1945. godine, neposredno po okončanju Drugog svjetskog rata, kao šef karlovačkog Odjeljenja za zaštitu naroda (OZNA) naredio uhićenje i likvidaciju 21 civilne osobe s područja Duge Rese, koje se sumnjičilo za suradnju sa ustaškim vlastima. U usmenom obrazloženju presude predsjednik Raspravnog vijeća je, između ostalog, naveo da nijedan dokument ili svjedok nije potkrijepio tvrdnju da je Boljkovac nalogodavac zločina. Boljkovac je prvi, a vjerojatno i posljednji pripadnik partizanskog pokreta koji je optužen za ratni zločin. Bilo bi nepravredno sav teret komunističkih zločina, od Bleiburga do Širokog Brijega, staviti na teret Boljkovcu, ustvrdio je predsjednik Raspravnog vijeća, navodeći i da je sud imao zadaću ne podleći raspoloženju javnosti, jer je to nedopustivo u demokratskoj državi i suprotno načelu nezavisnosti sudstva.

⁶ Pravomoćno su oslobođeni pripadnici hrvatskih postrojbi: Ivan Husnjak i Goran Sokol, koje se teretilo za palež sela dvaju potpapučkih sela, Ivica Pintarić, kojeg se teretilo za ubojstvo dvoje civila kod Mrkonjić Grada (BiH), te Drago Bošnjak, kojeg se teretilo za zločine počinjene nad srpskim civilima u Sisku, kao i pripadnik srpskih postrojbi Rade Miljević, kojeg se teretilo za sudjelovanje u usmrćenju četvorice hrvatskih civila u Glini.

Tijekom izvještajnog razdoblja u inozemstvu je uhićeno ili je Hrvatskoj izručeno više pripadnika različitih srpskih postrojbi, u Hrvatskoj optuženih za ratne zločine. No činjenica je da nakon izručenja okrivljenih Hrvatskoj postupci nerijetko okončavaju obustavom ili odbijajućim ili oslobađajućim presudama. Kao što smo navodili u našim ranijim izvještajima, to ukazuje da sva ranija neosnovana optuženja (ili osude u odsutnosti) nisu otklonjena, no, s druge strane, i da su hrvatska pravosudna tijela kadra postupke provesti profesionalnije i nepristranije nego u nedavnoj prošlosti.

Gotovo svi pripadnici srpskih postrojbi protiv kojih su od 1. srpnja 2013. godine pokrenute istrage ili su podignute optužnice nedostupni su hrvatskom pravosuđu, kao i većina pripadnika srpskih postrojbi optuženih ili osuđenih ranijih godina. Njihov učinkovit progon ovisi o intenziviranju suradnje između pravosudnih tijela država u regiji. U tom smjeru su u prvoj polovini 2013. godine tužiteljstva Hrvatske i Srbije potpisala protokole o suradnji u procesuiranju ratnih zločina s Tužiteljstvom BiH, a krajem godine određeni su i imenovani časnici za vezu u tužiteljstvima u Hrvatskoj, Srbiji i BiH. Nakon što su iz BiH u Hrvatsku dostavljeni prvi predmeti, pokrenute su prve istrage protiv hrvatskih državljana osumnjičenih da su kao pripadnici HVO-a počinili zločine na području Hercegovine. Iako se broj razmijenjenih predmeta između tužiteljstava Hrvatske i Srbije nije osjetno povećao, znatno je povećana razmjena informacija i dokaza u ranije transferiranim predmetima. No sumnju u dobronamjerno postupanje budi česta neažurnost u suradnji te, unatoč gotovo identičnim pravnim sustavima, razlike u pravnim tumačenjima i praksi. Posljednje navedeno ide u prilog nekažnjivosti osoba, pogotovo oficira JNA, koje srbijansko pravosuđe i dalje ne procesuiraju za zločine koje su počinile (razne) srpske postrojbe u zoni njihove odgovornosti.

Učinkovit progon počinitelja sve više ovisi o suradnji između pravosudnih tijela država u regiji, ali i od spremnosti svjedoka za svjedočenjem, odnosno njihovog povjerenja će se u drugim državama regije provesti pravični postupci i neselektivno procesuirati neposredni počinitelji i zapovjedno odgovorne osobe. Iako je tijekom izvještajnog razdoblja srbijansko tužiteljstvo podignulo optužnicu protiv petorice okrivljenika za zločin počinjen u Sotinu, ukidanje prvostupanjske presude za zločin počinjen u Lovasu, neprimjereno niske kazne zlostavljačima u logoru Morinj te neprocesuiranje visokih vojnih i političkih struktura u Srbiji i Crnoj Gori na svjedoke zasigurno djeluje demotivirajuće.

Brojnim članovima obitelji usmrćenih osoba, većinom srpske nacionalnosti, koji su izgubili parnice u kojima su od RH tražili naknadu nematerijalne štete zbog usmrćenja njihovih bližnjih, neće biti otpisana obveza plaćanja parničnog troška, jer neće ispunjavati stroge imovinske kriterije propisane za otpis duga.

Tužbene zahtjeve za naknadom nematerijalne štete žrtava zločina ili članova njihovih obitelji zbog zastare odbijaju kako hrvatski, tako i srbijanski sudovi, ne uvažavajući stavove opunomoćenika oštećenih da je riječ o kaznenom djelu ratnog zločina protiv civilnog stanovništva te da zastara u parničnom korespondira sa zastarom kaznenog progona.

Tijekom izvještajnog razdoblja zabilježen je novi val predmeta, u kojima su srodnici usmrćenih civila tijekom Domovinskog rata pokrenuli postupke pred Europskim sudom za ljudska prava (ESLJP), u kojima je ESLJP pokrenuo komunikaciju s Vladom RH s osnovnim pitanjem je li u navedenim predmetima došlo do povrede prava na život, zbog nedjelotvornog istraživanja zločina. Za očekivati je da će ESLJP u brojnim slučajevima utvrditi da su podnositeljima tužbi povrijeđena određena konvencijska prava od strane RH. Kako bi prekinula njihovu daljnju agoniju, RH bi se trebala nagoditi sa članovima obitelji žrtava i isplatiti im pravičnu odštetu, kako u slučajevima koji su već pred ESLJP, tako i u slučajevima koji se još uvijek nalaze pred domaćim sudovima.

Pohvalno je što je sredinom ožujka Ministarstvo branitelja predstavilo prijedlog *Zakona o pravima žrtava seksualnog nasilja u Domovinskom ratu*, prema kojemu bi žrtve trebale ostvariti pravo na psihosocijalnu i zdravstvenu pomoć, besplatnu pravnu pomoć, rehabilitaciju i pravo na novčanu naknadu. Nažalost, žrtve seksualnog nasilja samo su jedan dio korpusa civilnih žrtava. Nakon donošenja najavljenog *Zakona* nužno mora uslijediti i donošenje zakona ili paketa zakona kojima bi se regulirao status i omogućilo obeštećenje svih kategorija civilnih žrtava rata, među kojima su i roditelji ubijene djece, zatočenice i zatočenici logora, žrtve granatiranja, mina, stradali na radnom mjestu za vrijeme radne obveze...

Nepravomoćno su oslobođeni pripadnici hrvatskih postrojbi Frano Drljo i Božo Krajina, optuženi za zločin nad šestero starijih srpskih civila u Gruborima, te Velibor Šolaja, optužen za zločin u Medačkom džepu, kao i pripadnici srpskih postrojbi Željko Žakula, optužen za ubojstvo jednog civila u Čanku kod Korenice, te Milan Đekić, optužen za ubojstvo jednog civila neposredno nakon pada Vukovara.

PREPORUKE (IZ IZVJEŠTAJA O PRAĆENJU SUĐENJA ZA RATNE ZLOČINE ZA 2013.)

Ponavljamo preporuke iz naših ranijih izvještaja koje nisu primijenjene:

- Zbog povećanog opsega posla, Županijskom sudu u Zagrebu nužno je osigurati veći broj adekvatnih sudnica, koje mogu primiti svu zainteresiranu javnost;
- Vlada Republike Hrvatske treba što prije donijeti *Nacionalnu strategiju za razvoj sustava podrške žrtvama i svjedocima*, kako bi se postojeći sustav podrške proširio, a obujam podrške povećao;
- Vlada Republike Hrvatske treba donijeti Odluku kojom bi se na nedvojbenu način otpisali troškovi izgubljenih parnica svim tužiteljima/oštećenima koji nisu uspjeli ostvariti naknadu nematerijalne štete zbog smrti bliske osobe te omogućio povrat sredstava onima koji su već platili parnične troškove ili čija je imovina zaplijenjena;
- Potrebno je donijeti Nacionalni program i Zakon o osnivanju fonda za obeštećenje svih žrtava rata kojim bi se naknada štete uredila u skladu s *Temeljnim načelima i smjernicama o pravu na pravni lijek i reparaciju za žrtve teških kršenja međunarodnih ljudskih prava i ozbiljnih povreda međunarodnog humanitarnog prava UN-a*;
- Potrebno je staviti izvan snage Zakon o ništetnosti određenih pravnih akata pravosudnih tijela bivše JNA, bivše SFRJ i Republike Srbije, štetan akt koji narušava odnose između Hrvatske i Srbije;
- Među državama u regiji nužno je potpisati ugovore s ciljem efikasnijih procesuiranja počinitelja zločina i izbjegavati politizaciju suđenja za ratne zločine;
- Kako bi osobe koje su preživjele silovanja, kao i sve druge civilne žrtve rata, mogle ostvariti svoja prava, potrebno je donijeti novi ili izmijeniti postojeći Zakon o zaštiti vojnih i civilnih invalida rata te donijeti najavljeni zakon o pravima žrtava seksualno zlostavljanih u Domovinskom ratu;
- Kako bi se poboljšala podrška žrtvama ratnih zločina počinjenih seksualnim nasiljem, nužno je što prije ustrojiti timove te educirati osobe u svim državnim tijelima koje se bave žrtvama zločina seksualnog nasilja.

Navodimo i nove preporuke:

- Nužno je unaprijediti regionalnu suradnju formiranjem zajedničkih istražnih timova u predmetima koji zahtijevaju koordinirani rad i/ili istraživanje u više država;
- Potrebno je izmijeniti čl. 91. novoga Kaznenog zakona te silovanje i druge oblike seksualnog zlostavljanja visinom propisane kazne izjednačiti s ratnim zločinom počinjenim mučenjem i nečovječnim postupanjem, čime bi se slijedila praksa i postignuća MKSJ;
- Zbog povezanosti brojnih ratnih zločina s prisvajanjem imovine žrtava, nužno je istražiti porijeklo imovine svih osuđenih za ratne zločine;
- Nužno je lišiti pravosudne djelatnike bilo kakvog političkog utjecaja i omogućiti ujednačavanje standarda u postupanju između pravosudnih tijela država u regiji, kako bi se što veći broj počinitelja i zapovjedno odgovornih osoba privedo pravdi, ali i okončali progoni osoba za koje ne postoje dokazi da su počinitelji ili ukinule presude protiv neopravdano osuđenih;
- Potrebno je prekinuti s anonimizacijom osobnih podataka (imena) okrivljenih za ratne zločine – zbog značaja procesuiranja ratnih zločina za društva u Hrvatskoj i u ostalim post-jugoslavenskih državama, prioritet se mora dati pravu javnosti da bude informirana o tijeku postupaka i identitetu okrivljenih za ratne zločine.